

ویژگی و شاخصه‌های مسجد در جامعه منتظر قبل از ظهرور

امیر محسن عرفان (کارشناس آینده پژوهی)

بازکاوی و بازپژوهی درباره رسالت‌های مسجد، یک ضرورت عینی است تا مکانی که برای نابسازی معرفت دینی و بازسازی و نوسازی فرهنگی، معنوی و اجتماعی بنا شده است، همواره ناب، اصیل و به مانند همیشه، محرک تحولات اجتماعی باقی بماند. در این نوشتار سعی داریم با رویکردی مهدوی به مسجد بنگریم و مهم‌ترین ویژگی مسجد در جامعه منتظر را تبیین کند.

باز تعریف جامعه منتظر

در عرصه مطالعات مهدوی از کوشش انسان‌ها در فراهم سازی مقدمات ظهرور حضرت مهدی(عج) به «زمینه‌سازی ظهرور» تعبیر می‌شود. بر اساس روایات مهدوی، جامعه منتظر قبل از ظهرور جامعه‌ای است که مهم‌ترین ویژگی آن «بلغ اجتماعی»^۱ است. ^۱شاخصه‌های بلوغ اجتماعی عبارت‌اند از:

رغبت اجتماعی؛ به معنای میل، اعتقاد و باور قلبی انسان‌ها به دولت کریمه مهدوی.

شکایت اجتماعی؛ یعنی اعتراض و شکایت انسان‌ها به درگاه الهی به جهت غیبت رهبر و سرپرست آنان و شکایت از وضعیت موجود به درگاه الهی.

استعانت اجتماعی؛ به معنای درخواست گشایش و فتح سریع از خداوند متعال.^۲

جامعه منتظر، وضعیت مطلوبی است که بشر اگر به آن برسد حجت الهی را درک خواهد کرد. این جامعه دارای ویژگی‌هایی در بینش، سلوک فردی و ارزش‌های اجتماعی است. تحقق ارزش‌ها و رفتارهای متعالی اسلام در جامعه

منتظر، جامعه را تعالیٰ جو، تحول طلب، و مهیای ظهور بارمی‌آورد. مجموعه آموزه‌ها و اندیشه‌های اسلامی، انگیزهٔ تحول آفرینی قوی و گسترده‌ای در فرد مسلمان ایجاد می‌کند و او را به سوی اصلاح عمیق و بنیادی و همهٔ جانبی خود و جامعه سوق می‌دهد.

زمینه‌سازی ممکن است به تناسب نوع آن، استعدادهای روحی و اخلاقی و لیاقت‌های اکتسابی افراد، شکل‌های گوناگونی داشته باشد؛ اما باید بدانیم که مهیا نشدن بسترهای ظهور آن حضرت، مدت غیبت ایشان را طولانی‌تر خواهد کرد.

رسالت مساجد در عرصهٔ گفتمان مهدوی

رسالت، به احساس تعهدی گفته می‌شود که گردداندگان مساجد بایستی رعایت کنند. برای تشبیه می‌توان رسالت را روح حاکم بر فعالیت‌های مساجد و التزام درونی و عملی به دنبال کردن هدف یا اهداف خاصی در ضمن انجام وظایف ذاتی دانست. فعالیت مساجد در عرصهٔ آموزهٔ مهدویت نیز بدون رسالت معین، امکان باروری ندارد.

برای رسیدن به جامعهٔ منتظر در مساجد، باید با ترویج باورهای مهدوی، ارزش‌های مهدوی و رفتارهای مهدوی جامعه را به سوی وضعیت مطلوب سوق داد. باورهای مهدوی از اصول بنیادین آموزهٔ مهدویت می‌پرسد و مختصات، اهداف و مبانی آن را معلوم می‌کند. قرآن کریم و روایات اهل بیت(علیهم السلام)، مตکفل بیان باورهای مهدوی هستند. توحید، تبیین جایگاه امام، عصمت امام، اعتقاد به معاد و... از جمله باورهای مهدوی است. ارزش‌های مهدوی (اصول ارزشی) به تبیین ویژگی‌های منحصر به فرد این آموزه می‌پردازد. زنده بودن موعود شیعی، احالت اسلامی، حتمی بودن حکومت جهانی و... از جمله اصول ارزشی آموزهٔ مهدویت هستند. رفتارهای مهدوی (اصول ابزاری و رفتاری) بر اصول بنیادی و ارزشی مهدویت مبنی است. اصول رفتاری، متکفل عملیاتی است که فرد و جامعهٔ مسلمانان را با حداکثر بازدهی و

سرعت به سوی جامعه منتظر قبل از ظهور سوق می‌دهد. بنابراین، ویژگی اصول رفتاری آموزه مهدویت «کارآیی و بازدهی» است.

شاخصه‌ها و ویژگی‌های مسجد در جامعه منتظر

شناخت این ویژگی‌ها راههای نوینی را در پی ریزی «مسجد آرمانی» می‌گشاید و در ضمن در تربیت نسل منتظر و شکل‌گیری جامعه منتظر نقش اساسی ایفا می‌کند. مهم‌ترین ویژگی‌های مسجد در جامعه منتظر عبارتند از:

۱. بسیج اراده‌های عمومی و ایجاد نوعی انتظار فعال در جامعه

همه ارکان لازم برای آفرینش یک تحول اجتماعی حقیقی، همه جانبه و کامیاب در انتظار مهدی موعود(عج) تعییه شده است؛ لذا نمی‌توان خصیصه تحول گرایی اجتماعی و انقلابزایی را از انتظار سلب کرد. در حقیقت انقلابی بودن و حرکت‌زنی اجتماعی، ذاتی انتظار است. این ویژگی ممتاز مهدویت شیعی از آنجا ناشی می‌شود که مهدی موعود(عج) مورد اعتقاد و انتظار شیعه، حاضر است و غیبت آن حضرت فقط به معنای عدم ظهور است. تشیع، تنها مکتب و مذهبی است که منجی و موعودش زنده و عینی است.

مسجد، اولین پایگاه اجتماعی در اسلام، مهم‌ترین وظیفه در بسیج اراده‌های عمومی در «اضطرار به حجت» را دارد.

۲. فراگیری و جامعیت مسجد در جامعه منتظر

بایسته‌ترین ویژگی یک مسجد فراگیری و شمول آن به تمامی طبقه‌ها و لایه‌های اجتماع و درنوردیدن همه عرصه‌های زندگی است. زیربنای شکل‌گیری اجتماع الهی در اسلام، همسانی و برابری تک‌تک افراد در لزوم اصلاح رفتارها و افکار

است. وجود هرگونه زمینه ناراستی و تباہی، همگان را تحت تأثیر قرار می‌دهد و موجب انحطاط و فساد دیگران می‌شود.

به همین جهت، مسجد در جامعه منتظر، هم باید فraigیر و همگانی باشد و هم تمامی ابعاد و زوایای فکری، اخلاقی،

اعتقادی، عملی و حتی عاطفی افراد جامعه را در سطوح مختلف شامل شود.

در این نظام، همه آحاد بشر چه کوچک و چه بزرگ؛ چه دانشمند و چه کم‌سواد، چه ثروتمند و چه فقیر؛ باید تحت تأثیر

برنامه‌های فرهنگی و تربیتی مسجد باشند تا همه ابعاد اخلاقی آنان دگرگون شود. نمی‌توان در اندیشه یک آرمان شهر

الهی و فضیلت محور جهانی بود؛ اما بخش‌های تأثیرگذار و قدرتمند جامعه، همچون مسجد را به حال خود رها نمود و

چشم بر خطرات و کژتابی‌های اخلاقی و حتی انحراف‌گری‌های جامعه بست و از مسجد مدد نگرفت.

اگر می‌گوییم مسجد باید در جامعه منتظر فraigیر و جامع باشد به معنای فraigیری آن نسبت به همه سنین و جنسیت‌ها و

همه ابعاد و زوایای انسان است.

۳. پیوند میان امت و امامت در جامعه منتظر

در جامعه منتظر قبل از ظهور، محور روابط بر اساس دو مفهوم «امام» و «امت» است. در نظریه سیاسی شیعه که امام

و امت رأس و قاعدة سامانه اجتماعی را شکل می‌دهند، مدیریت قلب‌ها، محبت، عشق به خدا و شعبه‌های اجتماعی آن

بسیار ارزنده و اساسی است. پیوند و روابط امام و امت بر پایه محبت قلبی مؤمنانه، دینی ماندن جامعه اسلامی و

غوطه‌ورن شدن در پیچیدگی‌ها و بن بست‌های مادی است.

اصلی‌ترین نشانه تحقق روابط امت و امام، یکی‌بودن آن دو در ترکیب جامعه دینی است. لذا انسجام و هماهنگی یک

جامعه به صورت «امام» و «امت» متبکر می‌شود. چون اگر مقصودی در بین نباشد یا راهی برای نیل به آن مقصود

نباشد، هرگز انسجام تحقیق نمی‌پذیرد و مقصد بدون راه یا راه بدون هدف، عامل هماهنگی و اتحاد جامعه نخواهد بود،

زیرا زمینه تحرک در آن وجود ندارد.^۳

تعّق در مفهوم امت و امام، ماهیت دینی و الهی آنها و حرکت به سوی غایت (خداوند) را نشان می‌دهد. روابطی هم که

میان امت و امام در جامعه برقرار می‌شود، نه بر اساس تمدنیات مادی، بلکه بر اساس غایات معنوی و فرازمینی است.

امام و امت در اندیشه سیاسی تشیع هدفی جز اطاعت خداوند متعال که از مسیر ولایت الاهی می‌گذرد، ندارند. این

نکته نیز قابل اشاره است که موضوع و محتوای امت، اعم از مفاهیم ناس، عموم و مردم است. امت شامل مردمی است

که ایمان به هدف، اصلی‌ترین حلقة پیوند آنهاست. در این راستا مسجد مهم‌ترین نقش را ایفا می‌کند؛ به این معنا که

محور تمامی برنامه‌های مسجد در جامعه متظر باید در راستای پیوند عمیق میان منتظران و امام مهدی(عج) باشد.

۱. فرامرز سهرابی؛ مهدویت و فلسفه تاریخ؛ قم؛ مؤسسه آینده روشن (۱۳۸۹)؛ ص ۱۹۵.

۲. همان، ص ۲۱۲.

۳. عبد الله جوادی آملی؛ بنیان مرسوم (امام خمینی (ره) در بیان و بنان آیه الله جوادی آملی)؛ قم؛ انتشارات اسراء (۱۳۸۶) ش) ص ۲۴.